

Tamara Jojić Glavonjić^{1*}, Stefan Denda*

** Geographical Institute "Jovan Cvijić" SASA, Đure Jakšića 9, 11000 Belgrade*

URBAN POPULATION AND PROTECTED AREAS AS RECREATIONAL DESTINATIONS IN THE CITY OF ZRENJANIN

Abstract: In 2024, a survey was conducted among the residents of the city of Zrenjanin regarding protected areas in the city and the practice of nature-based recreation. The research aimed to see how much the city population is aware of the existence of protected areas in their immediate surroundings, how often they visit and use them for excursions and recreation, whether they do so in an organized manner or on their own, what types of activities they practice most, what the main complaints are, and what the suggestions for improvement are that would encourage them to visit these valuable natural objects more often. Two main hypotheses were tested on a sample of 320 respondents, and conclusions were drawn that may be useful to the managers of specific protected areas, the city administration, and all other stakeholders in the process of organizing and managing the leisure time of the residents of the city of Zrenjanin. The results obtained differ from the results of previous surveys on the same topic, which were conducted as part of the same larger survey in previous years in Pančevo and Vršac.

Keywords: protected areas, nature-based recreation, city population, Zrenjanin

Introduction

Modern man is to a considerable extent alienated from nature and at the same time threatened by the stressful and unhealthy conditions of life in cities. Hence the growing interest in escaping to nature, and nature is best preserved precisely in protected areas. These are also places that provide a wide range of ecosystem services – provisioning services (food, water, fuel, biochemical products and genetic resources), regulating services (water purification, erosion regulation, etc.), cultural services (aesthetic and spiritual experiences that

¹ t.jojic@gi.sanu.ac.rs (corresponding author)

Tamara Jojić Glavonjić (<https://orcid.org/0000-0002-4740-9087>)

Stefan Denda (<https://orcid.org/0000-0001-5556-9980>)

landscapes provide, opportunities for recreation and education), and supporting services (matter circulation processes). Recreation and ecotourism are part of cultural services (MEA, 2005; Official Gazette of the Republic of Serbia, No. 33/2012). At the same time, the problem of a lack of preserved nature areas near urban settlements is ubiquitous in the world (Štetić et al., 2014).

The research aimed to gain insight into the extent to which the city population of Zrenjanin uses nearby protected areas for recreation and what types of recreation they prefer. This work is part of a broader research project on the same topic, which began in 2021 in the city of Pančevo and, in addition to Pančevo and Zrenjanin, has so far also included the city of Vršac. This part of the research includes the Carska Bara Special Nature Reserve (hereinafter referred to as the SNP) and the Rusanda Nature Park (hereinafter referred to as the NP).

It should be noted that there are some very popular picnic areas on the territory of the city of Zrenjanin - "Peskaras," "Babatovo," and "Žabaljski most." The "Peskaras" site consists of three lakes located 5 km from the city center, which residents use for swimming and fishing. It is well-maintained, easily accessible, and has a large parking lot. The "Babatovo" and "Žabaljski most" picnic areas are 15 and 13 km away from the city, respectively. They are well-maintained and offer sports and recreation facilities (swimming, team sports, playgrounds for children, camping) and catering facilities. All of these sites are very popular with the residents of Zrenjanin, and perhaps this is the reason for their lower awareness of the SNR and NP when it comes to meeting recreational needs.

Considering previous research on a similar topic (Opačić et al., 2014; Ali & Irfan, 2020; Jojić Glavonjić, 2022; Jojić Glavonjić & Doljak, 2023), two main hypotheses were set:

H1: The urban population of Zrenjanin uses the surrounding protected areas for excursions and recreation in significant numbers.

H2: There is a difference in the practice of recreation in nature among the residents of the city of Zrenjanin in relation to their socio-demographic characteristics: age (H2a), gender (H2b), and employment status (H2c).

The hypotheses were tested using the statistical data processing program SPSS, version 24.

Literature review

The areas of the Carska Bara Special Nature Reserve and the Rusanda Nature Park have been a frequent subject of research by domestic scientists in the field of tourism and recreation. Research that had tourism and recreation as a topic in the SNR is more numerous, probably because the locality itself is more attractive and, due to its natural characteristics and created values, more suitable for such activities. According to Štetić et al. (2014), special nature reserves are ideal places for the development of excursion tourism and all the activities that this type of tourism entails - recreation, bird watching, hunting, fishing, and nautical activities.

The author Brankov (2010) evaluated the Carska bara SNR area from the aspect of ecological tourism. The highest score was given to the fundamental value, i.e., natural motifs. Attractiveness and recognizability received perfect scores, while the following were rated as mediocre: traffic and geographical position, position in relation to urban settlements, tourist facilities, and the existence of tourist values in the environment. As

some of the solutions for improving the management of the SNR, Brankov proposes the formation of a public institution (for example, at the district level) that would unify the management of all protected assets at that one level (this actually happened in 2014 when the Public Institution “Nature Reserves” Zrenjanin was established), the modernization of existing ones and the introduction of new tourist programs (the new manager introduced the possibility of renting bicycles and kayaks in 2022), the tracing of new and better marking and arrangement of hiking and cycling trails, more detailed monitoring of visitors (preferably records and charging for entry to the protected natural asset - this was also introduced with the new manager), as well as better propaganda. All of the above certainly has an impact on the suitability of the SNR for day trips and recreation for the surrounding population.

A study by a group of authors from 2011 on the Ramsar sites of Vojvodina (Stojanović et al., 2011) included, among other things, a survey of the potential market (the population of Vojvodina was surveyed). As many as 99% of respondents said they would visit a protected natural asset in Vojvodina. A large percentage also recognizes these areas as tourist destinations, and recreation and going on excursions are essential motives for visiting these areas. The study gave the natural and cultural potential of the Carska Bara SNR the highest rating (three out of three stars). Walking along educational trails, birdwatching, and boating are potential recreational activities listed in the study. Other activities include cultural programs in the surrounding villages, schools in nature, and volunteer camps.

Bjeljac et al. (2012) conducted a tourism evaluation of the IBA area in Banat using a modified Hilary du Cros model and specific indicators and sub-indicators. Among them are two areas that are part of this research. Both were rated well, with the Carska Bara Nature Reserve being better. They concluded that the SNR has a high attractiveness, and a low rating was given only for the equipment (assets). The sub-indicators that were rated poorly in the case of the Rusand Nature Park are natural ambiance, “well-known outside the local area,” and “tourism activity in the region”.

A 2020 study (Luković & Dajić, 2020) assessed the Rusanda Nature Park as a saline habitat of medium and high attraction degree. Based on the annual number of visitors, the level of tourism development in NP was assessed as high. According to these authors, the NP is very suitable for herbal tours, educational tourism, photo safaris, and passive recreation and is moderately ideal for bird watching. The authors also note that ecotourism in this protected area is still in its infancy but has the potential to develop. The findings of a study conducted by Zeremski and colleagues (Zeremski et al., 2021) are very similar when eight tourism experts proposed 24 sub-indicators based on which the current state of the site and the conditions for tourism development were assessed. In addition to the very well-rated central and tourist values, the fact that the NP is located next to the Rusanda spa and, therefore, has all the necessary infrastructure, both travel and tourism, was cited as a convenience. A 2023 survey (Trišić et al., 2023) that included visitors and residents seeking their opinion on the development of sustainable tourism in the NP mentioned some additional types of tourism, such as wellness and spa tourism. Respondents also said that the presentation of the NP through brochures and other promotional material is significant to them. It is also a form of education. To learn something about history, culture, and natural values. This survey is one of the few in Serbia that deals with the use of protected natural assets by the local population. This topic is more present in foreign literature, especially when it comes to the recreation of urban populations in urban protected areas (Boll, T. et al., 2014;

Opačić et al., 2014), including previously conducted surveys as part of this research, but in other cities (Jojić Glavonjić et al., 2024).

Material and methods

Study area

The research covered the territory of the city of Zrenjanin, the largest city in the Serbian part of Banat. The area in question has been inhabited since the Neolithic. It has a good local and regional location. It has a heterogeneous physiognomy with a dominant administrative, cultural, educational, and commercial function in the center and a residential function in the vicinity of the center and on the periphery. The periphery is also a part of the city reserved for what was once a highly developed industry (Ćurčić, 2004). It should also be noted that Zrenjanin has long been considered the most crucial transport hub in Banat and that its transport function was further improved with the construction of the Pupin Bridge in Belgrade (Živanović & Kovjanić, 2020). (Today, the City of Zrenjanin consists of the urban area and 22 settlements. It has had the status of a City since 2007 (Official Gazette of the Republic of Serbia, No. 129/2007).

There are nine protected areas in the territory of the municipality of Zrenjanin: four natural monuments, three special nature reserves, one nature park, and one area of exceptional characteristics (Pokrajinski zavod za zaštitu prirode, 2020). The subject of this research is the Carska Bara Special Nature Reserve and the Rusanda Nature Park (Figure 1). Other natural assets are not included in this research because they are either point objects or visits are scheduled in advance, permitted activities are limited. The development of ecotourism is only in the planning stages.

Fig. 1. Protected areas covered by the research (Author: Milovan Miliivojević)

The Rusanda Nature Park

The Rusanda Nature Park, officially protected since 2014, encompasses the largest saline lake in Serbia and its surroundings, which consist of meadow-steppe, wetland, and human-modified natural habitats, as well as the Special Hospital Park (Official Gazette of AP Vojvodina, No. 27/2014; Official Gazette of AP Vojvodina, No. 8/2019). Lake Rusanda is an abandoned meander of the Tisa River. Its surface area is about 4 km. It is shallow, with depths ranging from 0.5 to 1.5 m. It has an elevated water salinity, which is a consequence of the existence of muddy and salty sublacustrine springs and which is variable and depends on the time of year. The mud from this lake is very healing and has been used since the end of the 19th century (Богдановић & Марковић, 2005).

A two-level protection regime has been established on the territory of the Rusanda Nature Park. The territory under the second-level protection regime covers 34%, while the territory under the third-level regime covers 66%. Free access for visitors is allowed in part under the third-level protection regime, and the protection zone. The part of the PP in the second-degree protection regime is intended for education and research, and staying in this zone must be announced in advance to the guard service. Hunting of waterfowl is prohibited throughout the entire nature park. Recreational watercraft use is limited by type, number, and period of use. Tourist facilities and activities are limited, as is the organization of public gatherings and events. The park (Figure 5) represents the first encounter of visitors with this protected natural asset. It is the only forested area in the Central Banat region and has significant horticultural value, but is unfortunately quite neglected (Official Gazette of AP Vojvodina, No. 27/2014; Official Gazette of AP Vojvodina, No. 8/2019). Many paths are overgrown with vegetation, and wooden furniture has deteriorated. In addition to the park, the offer for visitors is completed by the nearby shoreline with an observation tower (Figures 2 and 3) and benches for visitors (Figure 4). At the entrance to the park, there is a small house with a fee for entering the nature park. In front of the park, there is a large parking lot for visitors. There used to be sports fields, so Rusanda was a popular picnic spot for the residents of the city of Zrenjanin.

Fig. 2, 3, 4, and 5. Rusanda Nature Park – picnic area on the shore of the lake and spa park (T. Jojić Glavonjić, 2016; 2023)

In the international framework, the Rusanda Nature Park is listed as an Important Bird and Biodiversity Area (IBA), an Important Plant Area (IPA), and in the Natura 2000 network. It is suitable for bird watching (a crucial migratory stop) and passive recreation. Obradović (2019) states that several types of selective tourism, including health, excursion, sports and recreation, event, congress, rural, and ecotourism, can be developed in the Rusanda Nature Park.

The Carska bara Special Nature Reserve

The Carska Bara Special Nature Reserve is an area of vibrant and diverse flora and fauna. In addition to conservation purposes, it is also protected for study, education, and use in agriculture, fishing, tourism, and recreation. A three-level protection regime has been established, which allows visitors to, respectively, limit or prohibit recreational activities. Thus, in areas under the second level of protection (about 40%), visitors are allowed to stay. Still, without camping and lighting fires, and in areas under the third level of security (about 45%), recreational and sport fishing, hunting, and the development and promotion of tourism are allowed. The picnic area with a pier (Figures 6 and 7), the part of Stari Begej where boats transport visitors (Figure 8), the viewpoint at Carska bara (Figure 9), the embankment along Begej, and the Traktor bara, which is popular with fishermen from all over Serbia, are currently in the third level of protection (Official Gazette of the Republic of Serbia, No. 46/2011 and 96/2021).

Fig. 6, 7, 8, and 9. Carska bara Special Nature Reserve – a resort with a dock, Stari Begej and a viewpoint (T. Jojić Glavonjić, 2023)

The East Europe Route *EuroVelo 11* (from Norway to Greece) passes through the Carska bara SNR. The protected area of the Rusanda NP is not on the main route. Still, the recent INTERREG-IPA cross-border cooperation program between Hungary and Serbia has provided for the development of signage for side trails that would guide cyclists to all surrounding protected areas. In international terms, SNR is an IPA area (Important Plant Area) and an IBA area (Important Bird and Biodiversity Area) and is also on the list of internationally important wetlands (Ramsar List).

Data collection and sample

The research lasted from April to September 2024. The participation of residents of the City of Zrenjanin in the survey was voluntary and anonymous, and respondents were informed that the collected answers would be used exclusively for scientific purposes. The questionnaire method was used. Answers were collected directly and online using an electronic questionnaire that was posted on the Google platform, and respondents were invited by email and via social networks (Facebook) to the address where the questionnaire was located. In this way, many educational, sports, and cultural institutions in the city of Zrenjanin were contacted, as well as two popular information portals.

The questionnaire was formed based on previous questionnaires for the cities of Pančevo and Vršac. It contained 13 questions. The first part of the questions related to the socio-demographic characteristics of the respondents (age, gender, employment status). One question was eliminatory and associated with the place of residence. The other nine questions concerned the habit of practicing recreation in nature, favorite types of recreation, visits to specific protected areas, organizing excursions, attitudes about the importance of the existence of public transport, awareness of the existence of protected assets in the area of the city of Zrenjanin, and additional drivers for visiting them. All questions were closed-ended with predefined answers. Some offered multiple-choice, i.e., it was possible to circle more than one answer. In four questions, a Likert scale with five sub-items was used to measure attitudes. The answers were coded with numbers from 1 to 5.

Two hundred seventy-nine answers were collected electronically, of which 29 were rejected as incomplete or non-responsive (eliminatory question). Seventy questionnaires were completed by direct contact, in writing, using a random sample method, at the respondents' workplaces, on the streets of the city, and in shops. Thus, the final number of respondents was rounded to 320.

Results

According to the 2022 census, a total of 67,129 residents live in the city of Zrenjanin, in urban settlements. The average resident is 44.5 years old, with the average age of women in urban settlements being 46.6 and men 42.2 years old. Given that this research focused on the population over 15 years old, it should also be noted that the total urban population of Zrenjanin over 15 years old is 57,667, of which 26,979 are men (46.78%) and 30,688 (53.22%) are women (SORS, 2023).

The sample obtained from the survey among the urban population of the city of Zrenjanin includes 320 respondents with an average age of 43 years. Of this number, 43.1% were men, with an average age of 40.9 years, and 56.9% were women, with an average age of 44.7 years (Table 1). The obtained sample has almost identical characteristics to the observed population (the city of Zrenjanin) in terms of gender and age, and in this sense, it can be considered representative.

Table 1. Socio-demographic characteristics of respondents

N	320 respondents (n=)		
Age	average age	43,07	
	minimum	16	
	maximum	93	
Age groups	15-24	27	8,4%
	25-64	270	84,4%
	65+	23	7,2%
Gender	male	138	43,1%
	female	182	56,9%
Employment status	pupil	9	2,8%
	student	18	5,6%
	employed	230	71,9%
	unemployed	34	10,6%
	retired	29	9,1%

Source: Created by the author based on data analysis in SPSS 23.0

Descriptive statistics

Over 85% of the surveyed residents of the city of Zrenjanin know that there are protected areas in their city (Figure 10). The number of those who use weekends and free time for nature trips is also significant, while a small percentage stated that they do so rarely or never (Figure 11; Table 2).

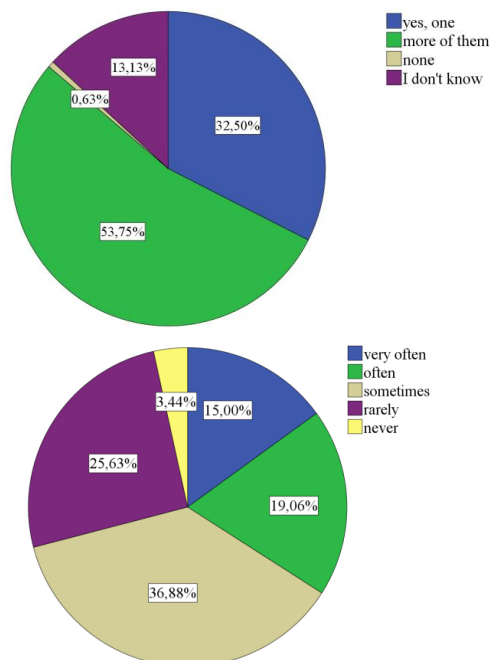

Fig. 10. and 11. Respondent's answers to the question of whether there is any protected natural asset in the area of their city and how often they go on nature trips

Based on the respondents' opinions on the frequency of visits to specific sites, it can be concluded that they gravitate more towards the Carska bara Special nature Reserve than to the Rusanda Nature Park. Overall, however, a small percentage choose to visit these sites in their free time (35.3% choose SNR; 21.6% NP). The majority do so rarely (44.1% SNR; 46.3% NP) or never (20.6%; 32.3%) (Table 2).

Table 2. Respondents' views on the visit to the PAs in the area of the city of Zrenjanin

Respondents' views	Average value
"I use my weekends and free time for nature trips...."	2,83
"I visit Carska bara..."	3,76
"I visit Rusanda..."	4,04
<i>1 – very often; 2 – often; 3 – occasionally; 4 – rarely; 5 – never</i>	

Source: Created by the author based on data analysis in SPSS 23.0

Walking is the type of recreation that respondents prefer to do most (24.1%). Picknicking was chosen by 11.6% of respondents, while a combination of these two activities was listed as their favorite by 16.3%. The smallest percentage practices extreme sports (1.6%) and running (1.9%) (Figure 12).

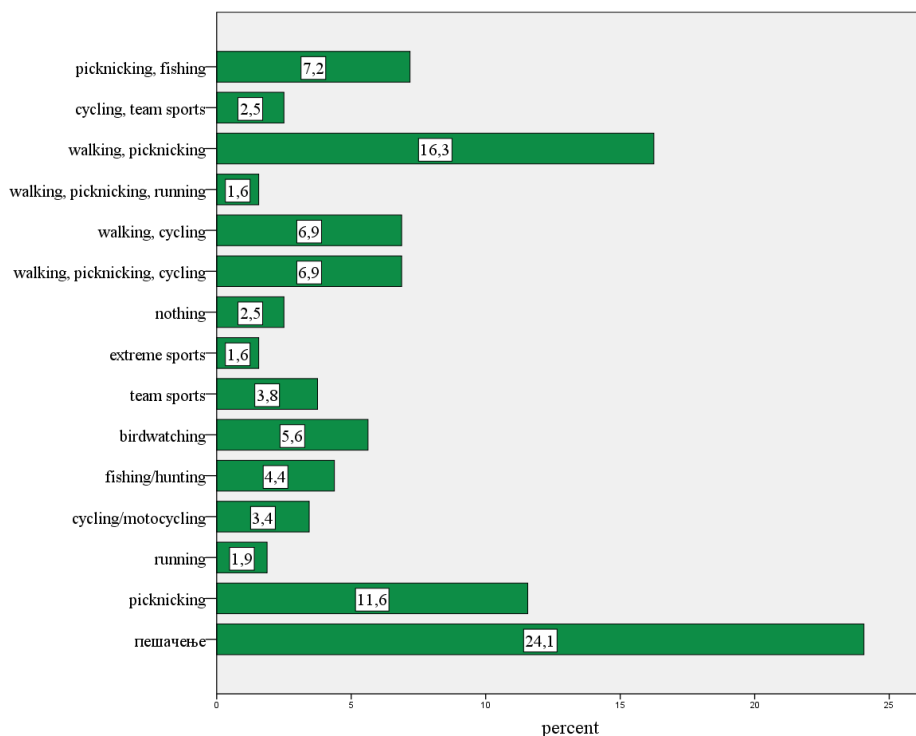

Fig. 12. Respondent's answers to the question about their favorite activity in nature (Source: Created by the author based on data analysis in SPSS 23.0)

The way of visiting these protected natural assets, in person or organized by others, is almost identical in percentage. The majority come to them in personal organization (by

private vehicle or bicycle), while the smallest percentage do so in the organization of mountaineering clubs, tourist agencies, or educational institutions. The rest combine both methods (Figs. 13 and 14).

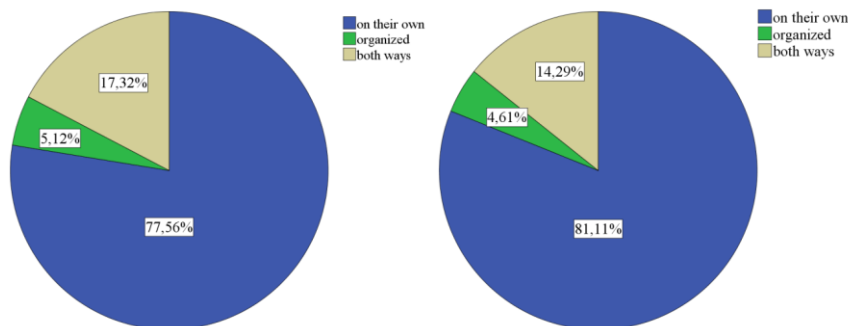

Fig. 13. and 14. Respondent's answers to the question of how they go on trips to the SRP and PP (Source: Created by the author based on data analysis in SPSS 23.0)

The survey also tested the attitude of the residents of the city of Zrenjanin on the need to introduce direct public transport lines to protected areas in the surrounding area. The majority responded positively to this possibility (as many as 71% of affirmative responses) (Table 3).

Table 3. Respondents' views on the introduction of direct public transport lines

Respondent's attitude	Average value
"The existence of direct public transport lines to these picnic areas would help me visit them more often."	2,08
<i>1 – strongly agree; 2 – agree; 3 – neither agree or disagree; 4 – disagree; 5 – strongly disagree</i>	

When asked about additional drivers that would motivate them to go out into nature more often, the most significant percentage of respondents, among the offered answers, chose better state of development (21.9%), often in combination with better promotion (14.7%) and better connectivity to bicycle paths (11.6%). These three reasons dominated their answers. Other reasons that were chosen the least from those offered include more free time, having company, more money, and good health. These are reasons that in no way depend on the manager and that he cannot influence his strategies and investments.

The issue of accessibility also turned out to be important for potential visitors. The majority of respondents come to these sites on their own. In the case of the SNR, 77.6%, and in the case of the NP, 81.1% of respondents. Therefore, it is not surprising that a considerable percentage reacted positively to the possibility of introducing direct seasonal lines and that better connectivity with bicycle paths was cited as one of the additional drivers for visiting, either as an independent motive (8.8%), or in combination with better landscaping (11.6%), better promotion (2.8%) or all of these together (13.8%).

Finally, it should be noted as a positive that most respondents are aware of the presence of protected areas in the territory of their city (86.2%). However, there is a very

present attitude about the necessity of investing in better promotion for the sake of greater attendance (36.9%).

Statistical tests

Non-parametric Mann-Whitney and Kruskal-Wallis tests were used to analyze the difference between variables (“gender,” “age group,” and “employment status”) regarding the practice of excursions and recreation in free time. Non-parametric tests had to be substituted for parametric tests t-test and ANOVA since it was found that most categories of the mentioned variables do not have a normal distribution regarding the practice of going to nature in free time (Table 4).

Table 4. Normality of distribution by individual categories

Variable		Skewness	Kurtosis
Gender	male	-0.169	-0.858
	female	-0.284	-0.626
Age group	15–24	0.024	-1.002
	25–64	-0.241	-0.779
	65–93	0.005	-0.541
Employment status	pupil	-1.071	0.429
	student	-1.069	0.077
	employed	-0.185	-0.734
	unemployed	-0.154	-0.568
	retired	-0.133	-0.447

Regarding the variable “gender”, the Mann-Whitney test showed a significance greater than 0.05 (Sig>0.05). The statistical conclusion of the test is that the median values of the subsamples do not differ significantly, i.e., there is no difference between male and female respondents in terms of practicing recreation in nature. Since the variables “age group” and “employment status” have more than two categories, the Kruskal-Wallis test was used to test the significance of the differences between the medians of their groups. For both variables, the analysis showed an importance greater than 0.05 (Sig>0.05), which led to the conclusion that there is no statistically significant difference between respondents of different ages and occupations in terms of the frequency of going to nature in their free time (Table 5).

Table 5. Practicing excursions and nature-based recreation

variable	Mann-Whitney test (Asymp. Sig.)	Kruskal-Wallis test (Asymp. Sig.)
gender	0.835	
Age group		0.134
Work status		0.064

Discussion

A survey conducted in 2024 among residents of the city of Zrenjanin on the topic of nature-based recreation confirmed the will of the local population and the results of a comprehensive study from 2011 (Stojanović et al., 2011). It showed that a significant percentage of them practice spending time in nature in their free time (70.9%). However, their stay is not realized in the majority of the protected natural assets of the Carska bar Special Nature Reserve and Rusanda Nature Park. Namely, the most significant percentage of respondents

stated that they visit them rarely (44.1% SNR; 46.3% NP) or never (20.6% SNR; 32.3% NP). These results led to the rejection of hypothesis H1.

Walking and picnicking are the most popular ways of spending time in nature for most respondents, which is consistent with the findings of domestic and international research on this topic (Stojanović et al., 2011; Jojić Glavonjić & Denda, 2023; Franceschinis et al., 2022; Yamaç Erdoğan, 2023). However, while gender, age, and employment status were important in numerous similar studies (Jojić Glavonjić, 2022; Schirpke et al., 2018; Falgoust, 2017) when answering questions about the frequency of going out for recreation in nature, as well as the type of activity practiced, in this study they did not lead to statistically significant differences among respondents. This resulted in the rejection of hypotheses H2a, H2b, and H2c.

The idea of forming a public institution that would manage all protected areas in the Banat region (Brankov, 2010) was in some way (through the concept of managing all protected natural resources in the area of the city of Zrenjanin, which was mentioned in the first adopted Local Action Plan) realized in 2014 with the establishment of the institution “Nature Reserves” Zrenjanin. That was just the beginning, and concrete results became visible in 2022, a few months after taking over the management of the SNR from the former manager of the “Ečka” fishing farm. Field visits in the previous two years have shown that many of the proposals that existed 15 years ago (Brankov, 2010) are slowly being implemented. The new manager introduced more detailed visitor monitoring (a wooden house at the entrance to the SNR, with a toll ramp), renovated the children’s playground, and visually improved the entire picnic area. By introducing the possibility of renting kayaks and bicycles, the whole tourist offer has been enriched. In addition, the SNR has regained its website as a place where it is possible to find out all the details of a visit to this protected area.

The visits to the SNR and NP confirmed and reported on research from 2012 (Bjeljac et al., 2012) that the SNR is a much more attractive area for tourism development. Even the site's level of development, the only sub-indicator that was then rated low, now deserves a high rating due to the investment of a new manager. Unfortunately, this is not the case with the NP, so it can be concluded that the shortcomings noted in the 2012 study still exist.

Everything that previous researchers of the NP space (Luković & Dajić, 2020; Zeremski et al., 2021) concluded is still relevant – the existence of the necessary infrastructure, attractiveness in terms of passive recreation, potential for wellness, and spa tourism.

It is interesting to look back at the previous results of this same research from two other cities in Banat (Jojić Glavonjić et al., 2024). The survey research in the city of Zrenjanin showed similarities regarding the practice of going to protected natural areas for recreation (Zrenjanin 71.0%; Pančevo 55.1% and Vršac 80.2%), and the choice of preferred activities (hiking and picnics). The difference is that in Zrenjanin, it was shown that gender, age, and occupation do not significantly influence the choices of the respondents.

Conclusion

The city of Zrenjanin is the third city in the Serbian part of Banat in which this research was conducted. Research in the city of Pančevo at the end of 2021 and in the city of Vršac in the summer of 2022 showed that a significant number of the city's population uses protected areas in their immediate vicinity for excursions and recreation. The main conclusion of the

research in Zrenjanin is that the city's population generally likes to use their leisure time for excursions and recreation. Still, most of them do not choose the two protected areas studied here for spending time in nature. Field visits to these protected areas, as well as the survey itself, confirmed that the Carska Bara Special Nature Reserve is a more attractive location compared to the Rusanda Nature Park. It offers more opportunities and space for various recreational activities. Respondents primarily emphasized that it would be good to first improve the road infrastructure to the protected areas in the vicinity of the city, primarily in terms of renovating existing or laying new bicycle paths and introducing direct seasonal lines to these sites. It was also noted in the field, and citizens confirmed this with their opinions, that further investments in the equipment of both sites are necessary. In the SNR, much has been improved with the arrival of a new manager in October 2021. The children's playground at the picnic area has been completely renovated, the possibility of renting bicycles and canoes has been reintroduced, many bridges on the health trail have been renovated, and the lookout at SNR, which burned down in a fire in 2018, has been restored. However, in the NP, the situation is different, although the manager is the same. The spa park is very neglected; many paths are overgrown with weeds, the shoreline was more accessible until a few years ago, and the furniture there has been devastated.

The main limitation of this research is the uneven representation of respondents in terms of age and employment status. The most significant part of the sample belongs to the categories of middle-aged and employed population. This is primarily due to the lack of cooperation with high schools in this research, which proved to be very good in Pančevo and Vršac. However, the results obtained can be used by city administrations and relevant organizations for planning potential activities when it comes to the city and the recreation of the city population, as well as by the managers of these protected areas in planning future tourist offers. Also, the topic of recreational use of protected areas on the territory of cities by their residents is not widely represented in domestic scientific and professional literature, so we hope that this research will be helpful in this regard as well.

Acknowledgements: The authors would like to thank the residents of the City of Zrenjanin who participated in the survey. Special thanks to Ms. Nataša Ivančev (Portal *I love Zrenjanin*), and Mr. Željko Balaban (portal *Zrenjaninski*), for their kindness and help in distributing the survey. The authors also appreciate the support by the colleague Dr. Milovan Milivojević for the map he created. This research was supported by the Ministry of Science, Technological Development and Innovation of the Republic of Serbia (Contract No. 451-03-136/2025-03/200172).

Conflicts of Interest: The authors declare no conflict of interest.

Publisher's Note: Serbian Geographical Society stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

© 2025 Serbian Geographical Society, Belgrade, Serbia.

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Serbia.

References

- Ali, C., & Irfan, M. (2021). Estimating the recreational value for the sustainability of Hingol National Park in Pakistan. *Environmental & Socio-economic Studies*, 9(2), 52-62. <https://doi.org/10.2478/environ-2021-0010>
- Bjeljac, Z., Curcic, N., & Brankov, J. (2012). Tourism evaluation of IBA areas in the Serbian part of Banat. *Forum geografic*, 9(2), 161-167. <http://dx.doi.org/10.5775/fg.2067-4635.2012.034.d>
- Богдановић, Ж., & Марковић, С. (2005). *Воде Баната*. Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство [Bogdanović, Ž. & Marković, S. (2005). *Banat waters*. University of Novi Sad, Faculty of Science and Mathematics, Department of Geography, Tourism and Hospitality].
- Boll, T., Von Haaren, C., & Von Ruschkowski, E. (2014). The Preference and Actual Use of Different Types of Rural Recreation Areas by Urban Dwellers – The Hamburg Case Study. *PLoS ONE*, 9(10). e108638 <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0108638>
- Бранков, Ј. (2010). *Еколошки туризам у заштићеним објектима природе у Банату*. Географски институт „Јован Цвијић” САНУ [Brankov, J. (2010). *Ecological tourism in protected areas of Banat*. Geografski institut „Jovan Cvijić” SANU].
- Ђурчић, С. (2004). *Насеља Баната. Географске карактеристике*. Матица Српска [Ђурчић, С. (2004). *Settlements of Banat. Geographical characteristics*. Novi Sad: Matica Srpska].
- Falgoust A. (2017). *Young People’s Perceptions of Nature and Interactions with National Parks* [Honors college theses, University of Southern Mississippi]. https://aquila.usm.edu/honors_theses/546?utm_source=aquila.usm.edu%2Fhonors_theses%2F546&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages
- Franceschinis C., Swait J., Vij A., & Thiene M. (2022): Determinants of Recreational Activities Choice in Protected Areas. *Sustainability*, 14(1), Article 412. <https://doi.org/10.3390/su14010412>
- Jojić Glavonjić, T. (2022). Protected areas as recreational zones for nearby cities – The case study of the City of Pančevo. *Hotel and Tourism Management*, 10(1), 91-105. <https://doi.org/10.5937/menhottur2201091J>
- Jojić Glavonjić, T., & Denda, S. (2023). Urban youth and protected areas – the South Banat region, Serbia. *Bulletin of the Serbian Geographical Society*, 103(1), 257-278. <https://doi.org/10.2298/GSGD2301257J>
- Jojić Glavonjić, T., & Doljak, D. (2023). Protected areas as recreational zones for nearby cities – the case study of the city of Vršac. *Forum geografic*, 22(2), 191-200 <https://doi.org/10.5775/fg.2023.2.3588>
- Jojić Glavonjić, T., Demirović Bajrami, D., Milijašević Joksimović, D., & Milivojević, M. (2024). Recreation of Urban Residents in Nearby Protected Areas in South Banat, Serbia. *Annals of the Austrian Geographical Society*, 166, 239-262. <https://doi.org/10.1553/moegg166-089>
- Luković, M., & Dajić Stevanović, Z. (2020). Saline habitats as undiscovered ecotourism attractions. In Tourism in function of development of the Republic of Serbia. *Tourism and Rural Development (TISC 2020) – Thematic proceedings II*
- MEA (Millenium Ecosystem Assessment) (2005). *Ecosystems and human well-being: Biodiversity Syntesis*. World Resources Institute. Washington, DC. <https://www.millenumassessment.org/documents/document.356.aspx.pdf>

- Obradović, D. Đ. (2019). Mogući konflikti razvoja banje Rusande u Parku prirode „Rusanda”. U D. Filipović, V. Šećerov, B. Lukić, U. Radosavljević & M. Marić (Eds.), *Zbornik radova Planska i normativna zaštita prostora i životne sredine*. Asocijacija prostornih planera Srbije i Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet
- Opačić, V. T., Curić, D., Jandras, M., Kutle, K., Marijan, N., Mirt, I., Perković, D., & Vodačić, I. (2014). Protected areas as recreational zones of the city – Case study of Medvednica Nature Park. *Hrvatski Geografski Glasnik*, 76(1), 61-86.
- Pokrajinski zavod za zaštitu prirode (2020). *Registar zaštićenih prirodnih dobara Vojvodine*. Pokrajinski zavod za zaštitu prirode, Novi Sad. <https://pzzp.rs/zastita-prirode/zastita-prirode/registar-zasticenih-podrucja.html>
- Schirpke U., Scolozzi R., Da Re R., Masiero M., Pellegrino D., & Marino D. (2018). Recreational Ecosystem Services in Protected Areas: A Survey of Visitors to Natura 200 Sites in Italy. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 21, 39–50. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2018.01.003>
- Službeni Glasnik Republike Srbije (2012). *Nacionalna strategija održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara*. Službeni Glasnik Republike Srbije, 33/2012. https://www.apps.org.rs/wp-content/uploads/strategije/Strategija_ozdrzivog%20koriscenja%20prirodnih%2oresursa.pdf
- Službeni glasnik Republike Srbije (2007). *Zakon o teritorijalnoj organizaciji Republike Srbije*. Službeni glasnik Republike Srbije, br. 129/2007. https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_teritorijalnoj_organizaciji_republike_srbije.html
- Službeni glasnik Republike Srbije (2021). *Uredba o proglašenju Specijalnog rezervata prirode „Carska bara”* Službeni glasnik Republike Srbije, br. 46/2011 i 96/2021. <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/vlada/uredba/2011/46/2/reg>
- Službeni list Autonomne Pokrajine Vojvodine (2014). *Uredba o proglašenju Parka prirode „Rusanda”*. Službeni list Autonomne Pokrajine Vojvodine, 27/2014. <https://www.puma.vojvodina.gov.rs/slist.php>
- Službeni list Autonomne Pokrajine Vojvodine (2019). *Odluka o zaštiti Parka prirode „Rusanda”*. Službeni list Autonomne Pokrajine Vojvodine, 8/2019. http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2019_02/to2_0487.htm
- Statistical Office of the Republic of Serbia [SORS] (2023). *Census of Population, Households and Dwellings. Age and Sex. Data by settlements*. Statistical Office of the Republic of Serbia. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G20234003.pdf>
- Stojanović, V., Lazić, L., Pavić, D., Panjković, B., Košić, K., Dragin, A., Stankov, U., Jovanović, M., Pantelić, M., Stamenković, I., & Ivanović, Lj. (2011). *Studija izvodljivosti razvoja ekoturizma u zaštićenim prirodnim dobrima Vojvodine (sa posebnim osvrtom na Ramsarska područja)*. Univerzitet u Novom Sadu, Prirodno-matematički fakultet, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo.
- Štetić, S., Cvijanović, D., & Šimičević, D. (2014). *Posebni oblici turizma Dunavskog regiona Srbije*. Beograd: Institut za ekonomiku poljoprivrede.
- Trišić, I., Privitera, D., Ristić, V., Štetić, S., Stanić Jovanović, S., & Nechita, F. (2023). Measuring Residents' and Visitors' Satisfaction with Sustainable Tourism – The Case of “Rusanda” Nature Park, Vojvodina Province. *Sustainability*, 15, Article 16243. <https://doi.org/10.3390/su152316243>
- Yamaç Erdoğan, Z. (2023). Evaluation of recreation activities in nature parks and tourism potential. *Journal of Multidisciplinary Academic Tourism*, 8(2), 185-192. <https://doi.org/10.31822/jomat.2023-8-2-185>

- Zeremski, T, Tomić, N., Milić, S., Vasin, J., Schaetzl, R. J., Milić, D., Gavrilov, M. B., Živanov, M., Ninkov, J., & Marković, S. B. (2021). Saline Soils: A Potentially Significant Geoheritage of the Vojvodina Region, Northern Serbia. *Sustainability*, 13, Article 7891. <https://doi.org/10.3390/su13147891>
- Živanović, V., & Kovjanić, A. (2020). Značaj i uloga gradskih centara u procesu regionalne integracije Banata. In A. Đorđević, D. Filipović & M. Marić (Eds), *Zbornik radova mladih istraživača Osmog naučno-stručnog skupa sa međunarodnim učešćem "Lokalna samouprava u planiranju i uređenju prostora i naselja"* (pp. 15-22). Asocijacija prostornih planera Srbije.

Тамара Јојић Главоњић^{1*}, Стефан Денда*

* Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ, Буле Јакшића 9, 11 000 Београд

ГРАДСКО СТАНОВНИШТВО И ЗАШТИЋЕНА ПОДРУЧЈА КАО МЕСТА ЊИХОВЕ РЕКРЕАЦИЈЕ – ПРИМЕР ГРАДА ЗРЕЊАНИНА

Апстракт: Године 2024. међу становницима Града Зрењанина спроведено је анкетно истраживање које је за тему имало заштићена природна добра на територији Града и практиковање рекреације у слободно време. Циљ истраживања је био да се види колико је градско становништво упознато са постојањем заштићених подручја у свом непосредном окружењу, колико их често посећује и користи за излете и рекреацију, да ли то чини организовано или у сопственој режији, које врсте активности највише практикује, шта су главне замерке, а шта предлози за унапређење који би их подстакли да чешће бораве у овим вредним објектима природе. На узорку од 320 испитаника тестиране су две главне хипотезе и донети закључци који могу бити од користи управљачима конкретних заштићених подручја, градској управи, и свим осталим заинтересованим странама у процесу организовања и управљања слободним временом становника Града Зрењанина. Добијени резултати се разликују од резултата претходних анкета на исту тему, а које су као део једног истог већег истраживања спроведене претходних година у Панчеву и Вршцу.

Кључне речи: заштићена природна добра, рекреација у природи, урбано становништво, Зрењанин

Увод

Савремени човек је у приличној мери отуђен од природе и у исто време угрожен стресним и нездравим условима живота у градовима. Отуд и све веће интересовање за бег у природу, а природа је најочуванија управо у заштићеним природним

¹ t.jojic@gi.sanu.ac.rs (аутор за кореспонденцију)

Тамара Јојић Главоњић (<https://orcid.org/0000-0002-4740-9087>)

Стефан Денда (<https://orcid.org/0000-0001-5556-9980>)

добрима. То су уједно и места која обезбеђују широк спектар екосистемских услуга – услуга снабдевања (храна, вода, огрев, биохемијски производи и генетички ресурси), регулационих услуга (пречишћавање вода, регулација ерозије и сл.), културних услуга (естетски и духовни доживљај који предели пружају, могућност рекреације и едукације), и подржавајућих услуга (процеси кружења материје). Рекреација и екотуризам део су културних услуга (МЕА, 2005; Službeni Glasnik RS, br. 33/2012). Истовремено, у свету је свеprisутан проблем недостатка простора очуване природе у близини градских насеља (Štetić et al., 2014).

Циљ истраживања је био да се добије увид у то који проценат градског становништва Зрењанина користи заштићена природна добра на подручју свога града за рекреацију и које типове рекреације преферира. Рад је део ширег истраживања на исту тему, које је започето 2021. године у Панчеву, а поред Панчева и Зрењанина до сада је обухватило и Град Вршац. У овом делу истраживања обухваћена су заштићена подручја Специјални резерват природе „Царска бара” (у даљем тексту СРП) и Парк природе „Русанда” (у даљем тексту ПП).

Треба напоменути и да на територији Града Зрењанина постоје веома посећена излетишта - „Пескара”, „Бабатово” и „Жабалски мост”. Локалитет „Пескара” чине три језера која се налазе 5 км од центра града и која локални становници користе за купање и пецање. Уређен је, лако доступан и поседује велики паркинг. Излетишта „Бабатово” и „Жабалски мост” су удаљена од града 15 односно 13 км. Уређена су, нуде садржаје за спорт и рекреацију (купање, колективни спортови, игралишта за децу, камповање), и угоститељске објекте. Сви ови локалитети су веома популарни код Зрењанинаца и можда и у томе треба тражити разлог слабије упућености становника Града Зрењанина на СРП и ПП када је задовољавање рекреативних потреба у питању.

Имајући у виду претходна истраживања на сличну тему (Орачић et al., 2014; Ali & Irfan, 2020; Jojić Glavonjić, 2022; Jojić Glavonjić & Doljak, 2023), две главне хипотезе су постављене:

X1: Градско становништво Зрењанина у значајном броју користи околна заштићена подручја за излете и рекреацију.

X2: Постоји разлика у практиковању рекреације у природи међу становницима Града Зрењанина у односу на њихове социо-демографске карактеристике: године (X2a); пол (X2б), и радни статус (X2в).

Хипотезе су тестиране уз помоћ програма за статистичку обраду података *SPSS*, верзија 24.

Преглед литературе

Подручја СРП „Царска бара” и ПП „Русанда” била су чест предмет истраживања домаћих научника из области туризма и рекреације. Истраживања која су за тему имала туризам и рекреацију у СРП су бројнија, вероватно јер је сам локалитет атрактивнији и природним карактеристикама и створеним вредностима погоднији за такве активности. Према речима Штетић и сарадника (2014), специјални резервати природе су идеална места за развој излетничког туризма и свих активности које овај вид турзима са собом носи – рекреација, посматрање птица, лов, риболов, наутика.

Ауторка Бранков (2010) је валоризовала подручје СРП „Царска бара” са аспекта еколошког туризма. Највећом оценом је оцењена основна вредност односно природни мотиви. Атрактивност и препознатљивост су добили веома добре оцене, док су као осредње оцењени: саобраћајно-географски положај, положај у односу на градска насеља, туристичка опремљеност и постојање туристичких вредности у окружењу. Као неке од решења за побољшање управљања Резерватом, Бранков предлаже: формирање јавне установе (на пример на нивоу округа) која би објединила управљање свим заштићеним добрима на том једном нивоу, осавремењивање постојећих и увођење нових туристичких садржаја, трасирање нових и боље маркирање и уређење пешачких и бициклистичких стаза, детаљнији мониторинг посетилаца (пожељна евиденција и наплата уласка у заштићено природно добро), као и бољу пропаганду.

Студија групе аутора из 2011. године о Рамсарским подручјима Војводине (Stojanović et al., 2011) између осталог је садржала и испитивање потенцијалног тржишта (анкетирано је становништво Војводине). Чак 99% испитаника се изјаснило да би посетили неко заштићено природно добро у Војводини. Исто тако велики проценат препознаје ова подручја као туристичке дестинације, а рекреација и одлазак на излете су им значајни мотиви због којих би посетили ова подручја. Природни и културни потенцијал СРП „Царска бара” ова студија је оценила највишом оценом (три од три звездице). Шетња едукативним стазама, посматрање птица и пловидба су потенцијалне рекреативне активности које ова студија наводи. Од осталих активности ту су и културни програми у околним селима, школе у природи и волонтерски кампови.

Бјељац и сарадници (Bjeljac et al., 2012) су урадили туристичку евалуацију ИВА подручја у Банату уз помоћ модификованог Хилари ду Крос модела и одређених индикатора и субиндикатора. Међу њима су и два подручја која су део овог истраживања. Оба су добро оцењена, с тим што је СРП „Царска бара” боље. Дошли су до закључка да СРП поседује високу атрактивност, а ниска оцена је додељена само за опремљеност. Субиндикатори који су лоше оцењени у случају ПП „Русанда” су: природни амбијент, „препознатљивост ван локала”, и „туристичка активност у регији”.

Истраживање из 2020. године (Luković & Dajić, 2020) оценило је да се локалитет ПП „Русанда” одликује средњим и високим степеном атрактивности. На основу годишњег броја посетилаца, ниво развоја туризма на подручју ПП „Русанда” оценили су високим. По овим ауторима, простор ПП „Русанда” је веома погодан за: хербалне туре, образовни туризам, фотосафари и пасивну рекреацију, а средње погодан за посматрање птица. Аутори запажају и то да је екотуризам у овом заштићеном подручју још увек у повоју, али да има потенцијала да се развија. Врло су слични налази студије коју су спровели Зеремски и колеге (Zeremski et al., 2021), када је осам експерата из области туризма предложило 24 субиндикатора на основу којих је оцењено тренутно стање локалитета и услови за развој туризма. Поред веома добро оцењених основних и туристичких вредности, као погодност је наведено то што се ПП налази уз бању Русанда, па има сву неопходну инфраструктуру, и путно и туристичку. Истраживање из 2023. године (Tršić et al., 2023) које је обухватило посетиоце и локалне становнике тражећи њихово мишљење о развоју одрживог туризма у ПП „Русанда”, поменуло је још неке додатне врсте туризма као што је велнес и спа туризам. Такође, испитаници су рекли да је за њих врло важна презентација ПП кроз

брошуре и остали пропагандни материјал. То је уједно и вид едукације. Да науче нешто о историји, култури, и природним вредностима самог подручја. Ово истраживање је једно од малобројних са простора Србије која се баве коришћењем заштићених природних добара од стране локалног становништва. Та тематика је присутнија у иностраној литератури, нарочито када се говори о рекреацији градског становништва у заштићеним добрима на подручју градова (Boll, T. et al., 2014; Орајић et al., 2014), укључујући и претходно рађене анкете у оквиру овог истраживања, али у другим градовима (Јојић Glavonjić et al., 2024).

Материјал и методе

Подручје истраживања

Истраживање је обухватило територију Града Зрењанина, највећег града у српском делу Баната. У питању је подручје настањено још од неолита. Хетерогене је физиономије и има добар локални и регионални положај. Поседује бројне функције, од којих у центру доминирају административна, културна, образовна, управна и трговачка, док су околина центра и периферија делови града резервисани за стамбену функцију и индустрију (Њурчић, 2004). Треба истаћи и да се Зрењанин од давнина сматра најзначајнијим саобраћајним чвором Баната и да је његова саобраћајна функција изградњом Пупиновог моста у Београду још више унапређена (Živanović & Kovjanić, 2020). Данас Град Зрењанин чине уже градско подручје и 22 насељена места. Статус Града има од 2007. године (Official Gazette of the Republic of Serbia, No. 129/2007).

На територији општине Зрењанин постоји девет заштићених подручја – три споменика природе, један природни споменик, три специјална резервата природе, један парк природе, један предео изузетних одлука (Покрајински завод за заштиту природе, 2020). Предмет овог истраживања су Специјални резерват природе „Царска бара” и Парк природе „Русанда” (Слика 1). Остала природна добра нису обухваћена овим истраживањем, јер су или у питању тачкасти објекти, или се посете унапред заказују, дозвољене активности су ограничене, и развој екотуризма је тек у плану.

Слика 1. Заштићена природна добра обухваћена истраживањем (Аутор: Милован Миливојевић) (погледати у енглеској верзији текста, стр. 378)

ПП „Русанда”

Заштићено подручје Парк природе „Русанда”, званично заштићено од 2014. године, обухвата највеће заслањено језеро у Србији и његову околину коју чине ливадско степска, мочварна и човековим радом измењена природна станишта, као и парк Специјалне болнице за рехабилитацију (Službeni list AP Vojvodine, br. 27/2014; Službeni list AP Vojvodine, br. 8/2019). Површина језера износи око 4 км. Плитко је, са дубинама од 0,5 до 1,5 м. Има повишен салинитет воде, који је последица постојања блатних и сланих сублакустријских извора, и који је промењив и зависи од доба године. Блато из овог језера је веома лековито и користи се још од краја XIX века (Богдановић & Марковић, 2005).

На територији ПП „Русанда” успостављен је двостепени режим заштите. Територија под режимом заштите другог степена обухвата 34%, док територија под режимом заштите трећег степена обухвата 66%. Слободан приступ посетиоцима је

дозвољен у делу под режимом трећег степена заштите и у заштитној зони. Простор Специјалне болнице, парк и слатина северно од комплекса су у режиму заштите трећег степена. Део ПП у режиму заштите другог степена је намењен за едукацију и истраживање и боравак у овој зони мора се унапред најавити чуварској служби. На подручју целог парка природе, лов на водену пернату дивљач је забрањен. Коришћење пловних објеката за рекреацију је ограничено по типу, броју и периоду коришћења. Туристички садржаји и активности су ограничени, као и организација јавних скупова и манифестација. Парк (Слика 5) представља први сусрет посетилаца са овим заштићеним природним добром. У питању је једина шумолика површина на подручју Средњег Баната и поседује значајне хортикултурне вредности, али је нажалост прилично запуштена (Službeni list AP Vojvodine, br. 27/2014; Službeni list AP Vojvodine, br. 8/2019). Многе стазе су зарасле у вегетацију, а дрвени мобилијар је пропао. Осим парка, понуду за посетиоце употпуњује оближње приобаље са осматрачницом (Слике 2 и 3) и клупама за посетиоце (Слика 4). На улазу у парк је кућица са наплатом уласка у парк природе, а испред парка је велики паркинг за посетиоце. Некада пре су постојали и спортски терени, па је Русанда била популарно излетиште становника Града Зрењанина.

Слике 2, 3, 4. и 5. ПП „Русанда” – излетиште у приобаљу језера и бањски парк (Т. Јојић Главоњић, 2016; 2023) (погледати у енглеској верзији текста, стр. 379)

У иностраним оквирима ПП „Русанда” се налази на листи Међународно значајних подручја за биљке (*IPA - Important Plant Area*), Међународно значајних подручја за птице (*IBA - Important Bird Area*), и у европској мрежи *Natura 2000*. Подручје је погодно за посматрање птица (важна миграторна станица) и пасивну рекреацију. Обрадовић (2019) наводи да је на простору ПП могуће развијати више видова селективног туризма и то: здравствени, излетнички, спортско-рекреативни, манифестациони, конгресни, сеоски и екотуризам.

СПП „Царска бара”

Специјални резерват природе „Царска бара” је подручје изузетно богатог и разноврсног биљног и животињског света. Осим у сврхе очувања, заштићено је и у сврхе проучавања, образовања, али и коришћења у пољопривреди, рибарству, туризму и рекреацији. Успостављен је тростепени режим заштите, који посетиоцима дозвољава односно ограничава или забрањује рекреативне активности. Тако је у деловима под другим степеном заштите (око 40%) дозвољен боравак посетилаца, али без камповања и ложења ватре, а у деловима под трећим степеном заштите (око 45%) дозвољен је рекреативни и спортски риболов, лов, и развој и промоција туризма. Излетиште са пристаништем (Слике 6 и 7), део Старог Бегеја којим чамци превозе посетиоце (Слика 8) видиковац на Царској бари (Слика 9), насип уз Бегеј и Трактор бара која је популарна код риболоваца из целе Србије, су управо у режиму заштите трећег степена (Službeni glasnik RS, br. 46/2011 i 96/2021).

Слике 6, 7, 8. и 9. СПП „Царска бара” – излетиште са пристаништем, Стари Бегеј и видиковац (Т. Јојић Главоњић, 2023) (погледати у енглеској верзији текста, стр. 380)

Бициклическа рута *East Europe Route EuroVelo 11* (која води од Норвешке до Грчке) пролази кроз подручје СПП „Царска бара”. ПП „Русанда” није на њеној главној траси, али актуелни *INTERREG-IPA* програм прекограничне сарадње између Мађарске и Србије предвиђа израду сигнализације за споредне стазе којима би се бициклисти усмеравали са ове значајне бициклическе руте ка свим заштићеним

подручјима у окружењу. У иностраним оквирима СРП је Међународно значајно подручје за биљке (*IPA*), Међународно значајно подручје за птице (*IBA*), а налази се и на листи Међународно значајних водених подручја (*Ramsar List*).

Прикупљање података и узорак

Истраживање је трајало од априла до септембра 2024. године. Учешће становника Града Зрењанина у анкети је било добровољно, анонимно и испитаници су били обавештени да ће прикупљени одговори бити искоришћени искључиво у научне сврхе. Коришћен је метод упитника. Одговори су прикупљани директно и онлајн, уз помоћ електронског упитника који је био постављен на гугл платформи, а испитаници су мејлом и путем друштвених мрежа (фејсбук) позивани на адресу на којој се упитник налази. На тај начин су контактиране многе образовне, спортске и културне установе у Граду Зрењанину, као и два популарна зрењанинска информативна портала.

Упитник је формиран на основу претходних упитника за градове Панчево и Вршац. Садржао је 13 питања. Први део питања односио се на социо-демографске карактеристике испитаника (године, пол, занимање). Једно питање је било елиминаторно и односило се на место становања. Осталих девет питања тичала су се навике практиковања рекреације у природи, омиљених типова рекреације, посете конкретним заштићеним подручјима, организовања излета, става о важности постојања јавног превоза, свести о постојању заштићених добара на подручју Града Зрењанина, и додатних покретача за њихово посећивање. Сва питања су била затвореног типа са унапред дефинисаним одговорима. Поједина су нудила вишеструки избор, односно било је могуће заокружити више одговора. У четири питања коришћена је Ликертова скала за мерење ставова, са пет подеока. Одговори су кодирани бројевима од 1 до 5.

Електронским путем прикупљено је 279 одговора, од чега је 29 одбачено као непотпуно или неодговарајуће (елиминаторно питање). Директним контактом, у писаној форми, попуњено је 70 упитника, методом случајног узорка, на радним местима испитаника, на улицама града, у продавницама. Коначан број испитаника тиме је заокружен на 320.

Резултати

Према попису из 2022. године, у Граду Зрењанину, у градским насељима, живи укупно 67.129 становника. Просечан становник има 44,5 година, с тим да је просечна старост жена у градским насељима 46,6, а мушкараца 42,2 године. С обзиром да се ово истраживање фокусирао на становништво изнад 15 година, напоменимо још да број укупног градског становништва Зрењанина изнад 15 година износи 57.667, и то 26.979 мушкараца (46,78%) и 30.688 жена (53,22%) (SORS, 2023).

Узорак добијен анкетом међу градским становништвом Града Зрењанина обухвата 320 испитаника просечне старости 43 године. Од тог броја, 43,1% мушкараца, просечне старости 40,9 година, и 56,9% жена, просечне старости 44,7 година (Табела 1). Добијени узорак има скоро идентичне карактеристике као и посматрана популација (Града Зрењанина) када су пол и године у питању, те се у том смислу може сматрати репрезентативним.

Табела 1. Социо-демографске карактеристике испитаника. Извор: Креирани аутори на основу анализе података у SPSS 23.0 (погледати у енглеској верзији текста, стр. 382)

Дескриптивна статистика

Преко 85% анкетираних становника Града Зрењанина зна да на подручју њиховог града постоје заштићена подручја (Слика 10). Број оних који користе викенде и слободно време за излете у природу је такође значајан, док се мали проценат изјаснио како то чини ретко или никада (Слика 11; Табела 2).

Слике 10. и 11. Одговори испитаника на питања Да ли на подручју њиховог Града постоји неко заштићено природно добро и Колико често иду у природу на излете (Извор: Креирани аутори на основу анализе података у SPSS 23.0) (погледати у енглеској верзији текста, стр. 382).

На основу ставова испитаника о фреквентности одлазака у конкретне локалитете, закључује се да више гравитирају ка СРП него ка ПП. Свеукупно гледано, ипак је мали проценат оних који бирају да у слободно време посећују баш ове локалитете (35,3% бира СРП; 21,6% ПП). Већина то чини ретко (44,1% СРП; 46,3% ПП) или никада (20,6%; 32,3%) (Табела 2).

Табела 2. Ставови испитаника о посети ЗПД на подручју Града Зрењанина. Извор: Креирани аутори на основу анализе података у SPSS 23.0 (погледати у енглеској верзији текста, стр. 383)

Пешачење је тип рекреације који испитаници најрадије упражњавају (24,1%). Дружење са пријатељима уз храну и пиће одабрало је 11,6% испитаника, док је комбинацију ове две активности као омиљену навело њих 16,3%. Најмањи проценат практикује екстремне спортове (1,6%) и трчање у природи (1,9%) (Слика 12).

Слика 12. Одговори испитаника на питање о омиљеној активности у природи (Извор: Креирани аутори на основу анализе података у SPSS 23.) (погледати у енглеској верзији текста, стр. 383)

Начин посете овим заштићеним природним добрима, самостално или организовано, је процентуално скоро идентичан. Већина до њих долази у личној организацији (приватним возилом или бициклом), док најмањи проценат то чини у организацији планинарских друштава, туристичких агенција или образовних установа. Остатак комбинује оба начина (Слике 13 и 14).

Слике 13. и 14. Одговори испитаника на питање како одлазе на излете у СРП и ПП (Извор: Креирани аутори на основу анализе података у SPSS 23.0) (погледати у енглеској верзији текста, стр. 384)

Анкета је тестирали став становника Града Зрењанина о потреби увођења директних линија јавног превоза до заштићених подручја у околини. Већина испитаника је позитивно оценила ту могућност (чак 71% потврђених одговора) (Табела 3).

Табела 3. Ставови испитаника о увођењу директних линија јавног превоза (погледаати у енглеској верзији текста, стр. 384)

На питање о додатним покретачима који би их мотивисали да чешће одлазе у природу, највећи проценат испитаника је, међу понуђеним одговорима, изабрао бољу уређеност и опремљеност локалитета (21,9%), често у комбинацији са бољом промоцијом (14,7%) и бољом повезаношћу бицикличким стазама (11,6%). Та три разлога су доминирала међу њиховим одговорима. Остали разлози које су, од

понуђених, најмање бирали укључују: више слободног времена, имање односно немање друштва, више новца и добро здравље. То су уједно и разлози који ни у ком случају не зависе од управљача и на које он не може својим стратегијама и улагањима да утиче.

Показало се да је питање доступности такође од значаја за потенцијалне посетиоце. Већински проценат испитаника до ових локалитета долази у сопственој режији. У случају СРП 77,6%, а у случају ПП 81,1% испитаника. Зато и не чуди што је огроман проценат позитивно одреаговао на могућност увођења директних сезонских линија и што је као један од додатних покретача за посету навођена боља повезаност бицикличким стазама, било као самосталан мотив (8,8%), било у пару са бољом уређеношћу (11,6%), бољом промоцијом (2,8%) или све то заједно (13,8%).

На крају, као позитивно треба истаћи то што код већине испитаника постоји свест о присутности заштићених подручја на територији њиховог града (86,2%), иако је врло присутан став о неопходности улагања у бољу промоцију зарад веће посећености (36,9%).

Статистички тестови

За анализу разлике међу варијаблама („пол”, „старосна група” и „радни статус”) по питању практиковања излета и рекреације у слободно време коришћени су непараметријски тестови Ман-Витни и Краскал-Волис. Непараметријским тестовима се морало прибећи као замени за параметријске тестове Т тест и АНОВА, будући да је утврђено да већина категорија поменутих варијабли нема нормалну расподелу по питању практиковања одласка у природу у слободно време (Табела 4).

Табела 4. Нормалност расподеле по појединачним категоријама (погледати у енглеској верзији текста, стр. 385)

По питању варијабле „пол”, Ман-Витни тест је показао значајност већу од 0,05 ($\text{Sig} > 0.05$). Статистички закључак теста је да се вредности медијане подузорака не разликују значајно, односно да нема разлике између испитаника мушког и женског пола по питању практиковања рекреације у природи. Будући да варијабле „старосна група” и „радни статус” имају више од две категорије, за тестирање значајности разлика међу медијанама њихових група коришћен је Краскал-Волис тест. Код обе варијабле анализа је показала значајност већу од 0,05 ($\text{Sig} > 0.05$), што је довело до закључка да нема статистички значајне разлике међу испитаницима различитих узраста и занимања по питању фреквентности одласака у природу у слободно време (Табела 5).

Табела 5. Практиковање излета и рекреације у природи (погледати у енглеској верзији текста, стр. 385)

Дискусија

Анкета спроведена 2024. године међу становницима Града Зрењанина, а на тему рекреације у природи, потврдила је вољу локалног становништва и резултате опсежне студије из 2011. године (Stojanović et al., 2011) и показала да значајан проценат њих практикује боравак у природи у слободно време (70,9%). Ипак, тај боравак се не остварује већински у природним добрима која су тема овог истраживања – СРП „Царска бара” и ПП „Русанда”. Наиме, највећи проценат испитаника изјаснио се да их посећује ретко

(44,1% СРП; 46,3% ПП) или никада (20,6% СРП; 32,3% ПП). Овакви резултати навели су на одбацивање хипотезе Х1.

Пешачење и дружење са пријатељима уз храну и пиће су већини испитаника омиљени начини провођења времена у природи, што се поклапа са налазима домаћих и иностраних истраживања на ову тему (Stojanović et al., 2011; Jojić Glavonjić & Denda, 2023; Franceschinis et al., 2022; Yamaç Erdoğan, 2023). Ипак, док су пол, године и радни статус били од значаја у бројним сличним истраживањима (Schirpke et al., 2018; Falgoust, 2017) код давања одговора на питања о честини одласка на рекреацију у природу, као и о типу активности која се упражњава, у овом истраживању нису довели до статистички значајних разлика међу испитаницима. То је резултирало одбијањем хипотеза Х2а, Х2б и Х2в.

Идеја формирања јавне установе која ће управљати свим заштићеним природним добрима на подручју Баната (Бранков, 2010) је на неки начин (кроз идеју управљања свим заштићеним природним добрима на подручју Града Зрењанина која се помиње још у првом донетом Локалном акционом плану) реализована 2014. године оснивањем установе „Резервати природе” Зрењанин. То је био само почетак, а конкретни резултати постали су видљиви 2022. године, пар месеци након преузимања управљања резерватом од бившег управљача, Рибарског газдинства Ечка. Теренски обиласци СРП „Царска бара” у претходне две године су показали да се многи од предлога који су постојали пре 15-ак година (Бранков, 2010) полако реализују. Нови управљач је увео детаљнији мониторинг посетилаца (дрвена кућица на уласку у резерват, са наплатном рампом), реновирао дечије игралиште и визуелно унапредио целокупан простор излетишта. Увођењем могућности изнајмљивања кајака и бицикала, целокупна туристичка понуда је обогачена. Уз све то, СРП је наново добио свој сајт, као место где је могуће информисати се о свим детаљима посете овом заштићеном подручју.

Обиласци СРП и ПП су потврдили и наводе истраживања из 2012 (Bjeljac et al., 2012) да је СРП много атрактивније подручје за потребе развоја туризма. Чак и премљеност овог локалитета, једини субиндикатор који је тада оцењен ниском оценом, данас због улагања новог управљача заслужује високу оцену. Нажалост, то није случај и са ПП, па се може закључити да недостаци примећени у студији 2012. године и даље постоје.

Све што су претходни истраживачи простора ПП (Luković & Dajić, 2020; Zeremski et al., 2021) закључили и даље је актуелно – постојање неопходне инфраструктуре, атрактивност у смислу пасивне рекреације, потенцијал за велнес и спа туризам.

Интересантно је осврнути се и на претходне резултате овог истог истраживања из друга два града Баната (Jojić Glavonjić et al., 2024). Анкетно истраживање у Зрењанину је показало сличност са њима у погледу праксе одлажења у заштићене објекте природе на рекреацију (Зрењанин 71,0%; Панчево 55,1% и Вршац 80,2%) и у одабиру преферирајућих активности (пешачење и пикник доминирају). Разлика је у томе што се у Зрењанину показало да пол, старост и занимање не утичу значајно на изборе испитаника.

Закључак

Град Зрењанин је трећи по реду град српског дела Баната у коме је рађено ово истраживање. Истраживања у Панчеву, крајем 2021, и у Вршцу, лета 2022. године, показала су да значајан број градског становништва користи заштићена подручја у

својој непосредној околини за излете и рекреацију. Главни закључак истраживања у Зрењанину је да становништво Града генерално воли да користи слободно време за излете и рекреацију, али да већина њих за боравак у природи не бира два овде истраживана заштићена подручја. Теренске посете овим заштићеним подручјима, као и сама анкета, потврдиле су да је СРП „Царска бара” атрактивнији локалитет у односу на ПП „Русанда”. Нуди више могућности и простора за различите рекреативне активности. Испитаници су у великом броју истакли да би најпре било добро унапредити путну инфраструктуру до заштићених подручја у околини Града, пре свега у смислу обнове постојећих или трасирања нових бициклических стаза и увођења директних сезонских линија до ових локалитета. Такође, на терену је запажено, а грађани су својим ставовима то потврдили, да су неопходна даља улагања у опремљеност оба локалитета. У СРП је много тога унапређено доласком новог управљача октобра 2021. године. Дечије игралиште на излетишту је у потпуности реновирано, поново је уведена могућност изнајмљивања бицикала и кануа, многи мостићи на стази здравља су реновирани, обновљен је видиковац на Царској бари изгорео у пожару 2018. године. Али у ПП је ситуација другачија, иако је управљач исти. Бањски парк је врло запуштен, многе стазе су зарасле у коров, приобаље је до пре пар година било приступачније, а мобилијар на њему је девастиран.

Главни недостатак овог истраживања је неравномерна заступљеност испитаника по питању старости и радног статуса. Највећи део узорка припада категоријама зрелог и запосленог становништва. То је највише стога што је у овом истраживању изостала сарадња са средњим школама, која се у Панчеву и Вршцу показала веома добром. Ипак, резултати до којих се дошло могу послужити градским управама и одговарајућим организацијама за планирање потенцијалних активности када су Град Зрењанин и рекреација градског становништва у питању, као и управљачу ових заштићених подручја у планирању будуће туристичке понуде. Од значаја је и то што тема рекреативног коришћења заштићених подручја на територији градова од стране њихових становника није много заступљена у домаћој научној и стручној литератури, па се надамо да ће и у том смислу ово истраживање бити од користи.

Захвалност: Аутори желе да се захвале становницима Града Зрењанина који су пристали да учествују у истраживању. Посебну захвалност дугују госпођи Наташи Иванчев (портал *I love Zrenjanin*), и господину Жељку Балабану (портал *Zrenjaninski*), за њихову љубазност и помоћ у дистрибуцији упитника. Аутори се такође захваљују и колеги др Миловану Миливојевићу, који је израдио карту потребну за овај рад. Ово истраживање је подржано од стране Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-136/2025-03/200172).

Сукоб интереса: Аутори изјављују да нема сукоба интереса.

Напомена издавача: Српско географско друштво остаје неутрално по питању јурисдикције у објављеним мапама и институционалним везама.

© 2025 Српско географско друштво, Београд, Србија.

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Serbia.

Литература (погледати у енглеској верзији текста)